

Píše Lucie Antošíková

(E*forum, 12. 04. 2017)

Období protektorátu Čechy a Morava patří v české literární historii stále ještě k málo probádaným. Obsáhlá studie ***NS-Kulturpolitik im Protektorat Böhmen und Mähren, Konzepte, Praktiken, Reaktionen*** [Nacistická kulturní politika v Protektorátu Čechy a Morava. Koncepce, praxe, reakce] z pera düsseldorfského historika **Volкера Mohna** (Essen: Klartext, 2014) však představuje k tomuto výzkumu významný přínos, a to především formou pojednání, vycházejícího z pečlivých rešerší velkého množství německých i českých pramenů.

První část objemného svazku věnuje autor kontextu – kulturní politice v jednotlivých zemích obsazené Evropy a načrtnutí obrysu českého kulturního světa v meziválečném období; zabývá se zde rovněž vymezením (a historií) pojmů „kolaborace“ a „odpor“. Zatímco pojednání o českém kulturním životě meziválečného období představuje pro českého čtenáře spíše shrnutí všeobecně známých informací (výjimku tvoří snad přiblížení česko-německých kulturních vztahů před Mnichovem a téměř jistě prezentovaná oficiální německá perspektiva), pro německé publikum bude jistě vítaným uvedením do problematiky. Nové poznatky nabízí srovnání kulturní politiky na dalších obsazených územích se situací v protektorátu. Ze srovnání vyplývá, že chování nacistů v protektorátu od počátku připomínalo spíše jejich kulturní politiku na území Norska, Dánska nebo Nizozemí než na dobytých územích střední a východní Evropy. Zatímco totiž do západních a severovýchodních zemí plynuly finanční prostředky na podporu kulturních událostí ve snaze udržet zdání normality, kultura obsazeného Polska byla od počátku odsouzena k likvidaci, stejně jako jeho obyvatelé.

Mohn pracuje s českými i německými zdroji, které vhodně kombinuje, a jeho výklad tak nepozbývá přínosnost ani pro čtenáře, který se v tématu orientuje hlouběji. V poznámkovém aparátu shromažďuje obecnou i konkrétním problémům věnovanou odbornou literaturu v obou jazycích a odkazuje k nepřehlednému množství archivních materiálů. Umožňuje čtenáři sledovat výklad do detailů, s dalšími odbočkami napříč tématem. Tak například hovoří-li o nacistické kulturní politice v Norsku, odkazuje přitom nejen k historickým pramenům, ale i k dějinám divadla a výklad doplňuje řadou kulturně-historických zajímavostí.

Využití ohromného množství disparátních zdrojů ovšem představuje i slabinu autorova přístupu. Kniha narůstá v důsledku detailního zpracování široké oblasti souvisejících témat do velikosti, těžko stravitelné pro běžného čtenáře. Příliš tomu nepomáhají ani průběžná shrnutí, lze si snadno představit, že kniha by vědecky obstála i vydaná po částech; případně by jí prospěla ráznější redakce.

Druhá část knihy je již věnovaná přímo zkoumanému tématu nacistické kulturní politiky. V šesti kapitolách autor přibližuje jednotlivé aktéry, tedy německé i české úřady a instituce s oddělením kulturněpolitických záležitostí Úřadu říšského protektora v čele, prostředky, jimiž k dosažení svých cílů disponovali, ale také paradoxní situace, které vznikaly, a překážky, které musela okupační síla ve své snaze o ovládnutí českého prostoru překážet. Většina z těchto překážek přitom pramenila z výchozího politického zájmu: okupantům záleželo v první řadě na tom, aby v protektorátu vládl klid a tuzemská výroba (především zbrojního průmyslu) plynule pokračovala. Proto byli ochotni dovolit zdánlivě autonomní správu pod hlavičkou české vlády a načrtli tak silové pole, ve kterém se odehrával každodenní život, včetně všech kulturních událostí. České orgány kryly nebo nedůsledně pronásledovaly projevy odporu, nevymáhaly všechna existující nařízení, zároveň docházelo k nejasnostem v rozdělení kompetencí a panující nejistota vytvářela prostor relativní svobody. Střet nutného, chtěného a možného z různých stran tak ve výsledku určoval vydání konkrétního titulu, konkrétní reakci na konkrétní akt odporu diváků nebo výši trestu. Autor však ve svém výkladu zároveň neustále připomíná, že období protektorátu je vnitřně diferencované a že docházelo ke zlomům v chování a přístupu okupační moci k obyvatelům okupovaného území.

Mohn v druhé části knihy dále sleduje exilové aktivity a snahy zasáhnout do dění v protektorátu (londýnské vysílání *Hovorů s domovem*, vydávání exilových časopisů aj.), a pokouší se také vytvořit obraz chování českého kulturního publika. Závěrečný poukaz na enormně rostoucí výtěžky německých vlastníků filmového průmyslu i vliv propagandy reviduje obvyklý pohled na „odboj návštěvou národních kulturních akcí“. Mohn však už nevyužívá k další úvaze třeba na tomto místě konstatovaný fakt, že antisemitský film *Žid Süß* se stal ze strany českého publika kasovním trhákem. V tom ohledu se autor obecně drží poněkud zpátky - registruje a precizně dokládá jednotlivosti protektorátní skutečnosti, skládá z nich obraz možných vztahů a fungování, nepouští se však do žádných teoretických úvah Mohnův „příběh o protektorátu“ tak zůstává přes své detailní zpracování v jistém smyslu fragmentární.

Třetí část knihy je rozdělena do čtyř kapitol - literatura, hudba, divadlo a film. Mohn sám v úvodu třetí části zmiňuje, že v různých oblastech umění sledovala okupační moc různé cíle, a právě srovnáním rozdílných způsobů dohledu a řízení je možné ozřejmit reakce a řešení, ke kterým se aktéři uchýlovali (s. 213). Zatímco plně kontrolovat „živé“ divadlo, opírající se o tradici národního boje, bylo pro režim obtížné, filmové produkce nabízely prostor pro práci propagandy; nejen schválenými tituly, ale také uváděním filmových týdeníků. Hudební produkce nacisty naopak sama o sobě tolik nezajímala, využít se však dala její prestiž. Literatura podléhala od chvíle dosazení Augusta Ritter von Hoopa do vládního Oddělení kultury v roce 1940 jeho přísné kontrole a snaze určovat směr literárního vývoje, nejen ve smyslu úředního dohledu, ale i vkusu. Používal k tomu řadu mocenských nástrojů, od nařízení knihovnám, přidělu papíru, cenzurních zásahů a postihů až po iniciaci převzetí významných nakladatelství. Detailní popisy protektorátního života předkládají českému čtenáři

řadu obecně i méně známých jmen; zatímco chování Jakuba Demla, Jaroslava Durycha nebo vznik Skupiny 42 českého čtenáře nepřekvapí, postava a vliv Augusta Ritter von Hoopa nebo jména kolaborujících básníků (Václav B., Jindra Cink, Zdeněk Dufek) v české kulturní paměti nefigurují. Každá z kapitol proto začíná kontextualizujícím přehledem tvorby do roku 1939 a ve všech je dále sledována přibližně stejná osa: způsob a rozsah kontroly, reakce autorů nebo institucí na ni, reakce diváků a doplnění konkrétní případovou studií.

Zatímco divadlo je konkretizováno na životě německojazyčného divadla, v ostatních oblastech sleduje autor významné dobové osobnosti - v hudbě ztvárňuje příběh dirigenta České filharmonie Václava Talicha, v oblasti filmu přibližuje rozporuplnou postavu krále komiků Vlasty Buriana a v literatuře se věnuje osobnosti spisovatele Františka Kožíka, autora bestselleru *Největší z pierotů*. Také zde může čtenář těžit z badatelské dvojjazyčné ukotvenosti a precizních rešerší. V případě Kožíka Mohn dokazuje, jak plodný a úspěšný spisovatel oslovil v době heydrichiády osobním dopisem Emanuela Moravce a jak se na základě této korespondence rozvinula složitá síť spolupráce, obnášející ze strany vládnoucí moci podporu Kožíkovy kariéry (místo v pražském rozhlasu) a oplátkou jeho účast na propagandě (rozhlasové skeče). Označit veřejně Sovětský svaz jako viníka katyňského masakru ovšem nedokázal. Historik zároveň nabízí interpretaci Kožíkovy prorežimní iniciativy, která bere v úvahu výjimečnou situaci v roce 1942 i osobnostní rysy autora. (Dodejme jen, že zrovna kapitola o Kožíkovi měla projít českou redakcí.)

Rozsáhlá Mohnova kniha vychází z úspěšně obhájené disertace v oboru historie, čímž jsou dány její limity i silné stránky. Úctyhodných takřka pět set stran textu, precizně zpracovávajícího dosud nepříliš probádané téma, včetně připojených rejstříků a v neposlední řadě obsáhlý soupis pramenů a sekundární literatury z ní činí nepostradatelnou část odborné knihovny. Nekomplikovaná němčina a stylové prvky autorova vyjadřování ji přitom zpřístupňují i čtenářům, kteří by si netroufli číst v originálu německé klasiky. V nejbližší době má ostatně vyjít v nakladatelství Prostor i její český překlad.

Volker Mohn: *NS-Kulturpolitik im Protektorat Böhmen und Mähren. Konzepte, Praktiken, Reaktionen*. Essen: Klartext (= Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa, 45), 2014, 512 s.

www.ipsl.cz